

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

מרן יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

סעודה שלישית פרשת

נצבים וילך תשט"ז

שבת שלפני הסליחות וראש השנה

גזירת הגלות מציל את ישראל מן גזירת בליה ח"ו

- ראש השנה הוא יומא דדינא, ואם זוכים מהפכין אותו ליום החסד והרחמים • באותיות התוכחה טמון ברכות גדולות, עוד יותר מהברכות המפורשות • בקיומם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם • עליית הרמב"ן לארץ ישראל בסוף ימיו • מעם שראש השנה נקרא "היום" • ביאור פהיום הזה תביאנו עששים ושומחים בבגדן שלם • העיקר בהתפילות הוא "שבירת הלב" לפני הקב"ה • כל העולמות העליונים עומדים ומצפים על "אמת'דיג אידיש ווארט" מבני ישראל באלו הימים הקדושים •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשע"ט לפ"ק

יצא לאור ע"י
מערכת לשון קדשו

מאנטריאל קאנאדא - 1-514-585-3040

פאר הגהות און קאמענטארן לאזט א מעסעדזש אויף 1850-352-347. צו נעמען א חלק דורך א קרעדיט קארטל: 2199-673-718

קונטרס קיז

לשמיעת הדברות קודש:

072-3333419 (ארץ ישראל)

718-298-4641 (אמעריקא)

(פון איידאפע 3333419-72-972+)

צו הערך די תורה נצבים וילך תשט"ו

דרוקט: #→815→5→16 (דרוקט אלע נומערן אינאיינעם)

קלאָר (22 מינוט)

☆☆☆☆

• יהם יעלו לזכרון •

לע"נ הרבני החסיד המפואר גדול בחכמה וביראה, גומל דלים, ואורחים רבים סעדו על שולחנו

רבי גרשון פריץ ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל

וויינשטאק

מתלמידי רביה"ק זי"ע בעיר סאטמאר

נפטר כ"ו אלול תשס"ח לפ"ק

•

לע"נ האשה החשובה והצנועה, כל מגמתה היתה לעשות צדקה וחסד ולחוק לכבות נשברות

מרת מרים לאה צפורה ע"ה

ב"ר שמואל ז"ל קאהן

נפטרה ג' תשרי תשע"ג לפ"ק

•

א

קושיזות ודיוקים בפסוק אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם

קושיא א

במדרש וברש"י: וז"ל הפוך רשעים ואינם, ובית צדיקים יעמוד. כשישראל שמעו הצ"ח קללות שכתובה נתייראו מי ויכל לעמוד באלו, אמר להם הרבה הכעסתם לפני המקום ולא עשה אתכם בְּלִיָּה וכו', והקללות והיסורין מציבין אתכם לפניו. ולזה נאמר אַתֶּם 'נִצָּבִים', ונאמר ובית צדיקים יעמוד.

אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כְּלַכֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

דער מדרש זאגט (תנחומא סימן א), **אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם**, זה שאמר הכתוב (משלי יב, ז) **הַפּוֹךְ רָשָׁעִים וְאִינָם, וּבֵית צַדִּיקִים יַעֲמֹד.**

[למה נסמכה פרשה זו לפרשת קללות, לפי] כששמעו ישראל צ"ח קללות, [מאה קללות] חסר שתיים, הוריקו - ברענגט דאך רש"י דאס אויך צו*, - הוריקו פִּנְיָהֶם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, אמר להם [משה] הֲרַבָּה הַכְּעָסְתֶּם לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְלֹא עָשָׂה אֶתְכֶם בְּלִיָּה וכו', והקללות והיסורים 'מציבים' אתכם לפניו. [איבערדעם] איז דער אַתֶּם 'נִצָּבִים' הַיּוֹם, [וכן] ובית צדיקים יעמד'.

ב

וקשה דהא ענין הפסוק וכל המדובר היה לכל ישראל ולא רק לצדיקים, ואם כן מאי ראייה מייית מהפסוק ובית "צדיקים" יעמוד

א) ברויך מען פארשטיין וואָס איז דער [פסוק שיך לכאן], וואָס טוט ער דאָ אויף מיט דעם פסוק **הַפּוֹךְ רָשָׁעִים וְאִינָם וּבֵית צַדִּיקִים יַעֲמֹד**. ער זאגט אַתֶּם 'נִצָּבִים' הַיּוֹם, נאָר ער שמועסט דאָך נישט דוקא פון "צדיקים", [דער] הוריקו פניהם [מסתמא היה לאותם שהכעיסו וחטאו], ער זאגט דאָך פאָר יעדן [אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם "כְּלַכֶּם" וגו' כל איש וישראל, ואמר] הרבה 'הכעסתם' לפני המקום, [אין] אויף 'די' זאגט ער אַתֶּם 'נִצָּבִים' הַיּוֹם [ואין הצדיקים בכלל ההכעסה ח"ו, ואם כן מאי ראייה מייית מהפסוק ובית "צדיקים" יעמד'].

ג

קושיא ב - מתוך הדרוש

מה שיידך לכאן הרישא דקרא הפוך רשעים ואינם

ב) [גם לא מתבאר בדברי המדרש איך שיידך לכאן גם הרישא של הפסוק, **הַפּוֹךְ רָשָׁעִים וְאִינָם**, וצ"ב להבין השייכות מזה להפסוק **אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם**].

ד

קושיא ג - מתוך הדרוש

מהו לשון "הפיכה" הנאמר בהרשעים

ג) [גם צ"ב למה נקט הכתוב אצל הרשעים לשון "הפיכה" דייקא]. (הביאור בדברי רבינו אות לט)

* ברש"י (פסוק יב): ומדרש אגדה, למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים חוץ ממ"ט שבתורת כהנים, הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום, הֲרַבָּה הַכְּעָסְתֶּם לִמְקוֹם וְלֹא עָשָׂה אֶתְכֶם בְּלִיָּה, והרי אתם קיימים לפניו. היום. כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר, כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם, והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו, ואף הפרשה שלמעלה מזו (תבוא כט, א) פיוסין הם, אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר וגו'. [ודברי רש"י הם תמצית דברי המדרש תנחומא, ולשונו רבינו כאן הוא בעיקר מלשון רש"י, עם תוספת קצת מלשון התנחומא].

ה

קושיא ד - ה

עוד במדרש וברש"י: אָתָם נִצְבִּים "היום", כיום הזה שהוא מאפיל ומאיר, כך עתיד להאיר לכם. וצ"ב מה שמדמה זאת לענין היום שמאפיל ומאיר. גם היכן מצינו שהיום עצמו הוא גם מאפיל וגם מאיר

[ועל לשון אָתָם נִצְבִּים] "היום", זאָגט ער [במדרש ורש"י] "כיום הזה" שהוא מאפיל ומאיר, כך עתיד להאיר לכם. [נסיים רש"י, והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו].
[ד] [וצריך להבין דמיון היסורים והקללות לענין היום שהוא מאפיל ומאיר].
[ה] [גם צריך ביאור מה שאמר שהיום הוא מאפיל ומאיר, דלכאורה רק הלילה הוא מאפיל, והיום הוא רק מאיר ובא].

ו

קושיא ו

להבין לשון רש"י, והקללות והיסורין מציבין אתכם לפניו

[ו] [ועוד] לכאורה ברור מען דאך פארשטיין וואָס איז דער הקללות והיסורים מציבין אתכם, וויאזוי זענען זיי דאָס עפעס מציבין אתכם לפניו.

ז

קושיא ז

להבין תשובת משה "הרבה הכעסותם ולא עשה אתכם כְּלִיָּה", והלא כבר הובטחו לא מאַסְתִּים וְלֹא גַעְלָתִים [לְכַלְתֶּם], ואם כן לא מן הכליה נתייראו רק משאר קללות ויסורים

[ז] [גם כל הענין קשה להבין, כי] לכאורה וואָס ער זאָגט דאָ הַרְבֵּה הַכְּעָסָתֶם וְלֹא עָשָׂה אֲתֶכֶם כְּלִיָּה, וואָס האָט ער זיי דאָ מיט דעם פֿאַרענטפערט, "כְּלִיָּה" האָט מען דאָךְ געוואוסט [אויך פון פריער] אַז ס'קען נישט זיין, [וכמו שכבר הובטחו על זה] [בחקותי כו, מד] לֹא מְאָסְתִּים וְלֹא גַעְלָתִים [לְכַלְתֶּם], [בהפסוק] וְאֵף גַּם זֹאת [בהיותם בְּאֶרֶץ אֲבִיהֶם], שטייט דאָךְ [להדיא] אַז "כְּלִיָּה" קען נישט זיין, שטייט טאַקע אַרויס, טאַקע אין די 'תוכחה' אַליין [שבתורת כהנים] שטייט דאָךְ צום סוף אַז קיין "כְּלִיָּה" קען נישט זיין. וואָס [דען] הביא להם ראייה מה שלא עשה כְּלִיָּה].

[והלא על כרחך] האָבן זיי זיך דאָךְ געשראַקן פֿאַר "עפעס אַנדערש" [משאר קללות ויסורין שאינם בגדר כְּלִיָּה]. נו וואָס דען האָט ער זיי געזאָגט וְלֹא עָשָׂה אֲתֶכֶם "כְּלִיָּה".

ח

ואם נימא דיש איזה משמעות של כְּלִיָּה בהתוכחה, ואכן נתייראו מן הכליה, אם כן מה השיב להם להוכיח שלא יעשו אותם כְּלִיָּה, והלא אם כן עשה פלסתר מדבריו ומדברי התוכחה שבתורה

אלא מאי ווידעראום [אַז] ס'איז חלילה דאָ עפעס אַ מקום זיך צו פֿאַרכטן דערפֿאַר [גם מְכַלֵּי חַיִּי], אַז ס'שטייט אין די תוכחה חלילה עפעס יאָ עפעס אַזוינס², נו וואָס האָט ער זיי ווידער געזאָגט [אַז] ס'איז נישט אַזוי. [אם כן] וואָס האָט ער פריער געזאָגט [יאָ עפעס אַזוינס].

- ס'שטייט אין תנחומא שטייט עס. -

קודם [קשה דאם כן] מאַכט ער דאָךְ אַליין פון די ווערטער [שאמר בהתוכחה כאילו הם דברין פֿלִסְתֵר³, [ער זאָגט] אַז ס'איז 'גאַרנישט', כאַטשיג איך האָב פריער 'אַזוי' געזאָגט,

² בתנחומא (שם): דבר אחר אָתָם נִצְבִּים "היום", מה היום מאיר ומאפיל פֿעמִים, אף אתם כְּשֶׁאֲפִלָּה לכם עתיד להאיר לכם אור עולם, שנאמר (ישעיה ס, יט) וְהָיָה לָךְ ה' לְאוֹר עוֹלָם וְכוּ'.
³ הובא לשונו בהערה א.

⁴ וכדכתיב שם עַד כְּלָתוֹ אֶתְךָ מֵעַל הָאֲדָמָה וגו'. [והביאור הנכון בפסוק זה עיין להלן אות יח].
⁵ פלסתר. פירש הערוך, שקר.

פונדעסטוועגן זאל מען זיך נישט שרעקן, עטץ האָט שוין אַסאַך געטון און ס'איז נישט געשען, [והלא אם אומר כן נמצא] מאַכט ער דאָך עס 'צונישט' ווידעראום, מאַכט ער דאָך 'צונישט' דעם וואָס ער [אַליין] האָט דאָ געזאָגט [פריער בהתוכחה] און ס'שטייט אין די תורה הקדושה.

ט

אלא מאי דאין משמעות של כָּלִיָּה בהתוכחה, אם כן מעיקרא ממאי נתייראו, ולמה הוצרך להביא להם ראיה ממה שלא עשה אותם כָּלִיָּה

אלא מאי אַז ס'שטייט טאַקע נישט [ענין של כָּלִיָּה בפסוקי התוכחה], אַז ס'שטייט נישט? דאַרף ער דאָך נישט זאָגן אַז ולא עשה אתכם כָּלִיָּה. דאַרף ער דאָך צו זאָגן דעם שטייט נישט, ס'איז נישט אַזוי.

[וועד דאם כן מעיקרא] וואָס שטייט אַז זיי האָבן זיך געפאַרכטן [כששמעו צ"ח קללות שבתוכחה? והלא] זיי האָבן זיך [דאָך] נאָר געפאַרכטן פאַר דעם וואָס ס'שטייט [בהתוכחה]. און וואָס דען האָט ער זיי, וואָס האָט ער דאָ מיט דעם זיי מנחם געווען [אם לא מזה נתייראו, רק משאר קללות ויסורים].

[ועכ"פ ממה נפשך קשה להבין, מה היתה יראתם של ישראל, ומה היתה תשובתו של משה אליהם. וכן צריך ביאור האם כתוב בתוכחה גם ענין כָּלִיָּה ח"ו, או לא].

,

ישוב הקושיות

הקדמה לישוב קושיא ז

באמת יש הבטחה שלא יהיה בישראל כָּלִיָּה, שנאמר וְאָף גַּם זאת בהיותם באֶרֶץ אֲבִיהֶם לא מאַסְתִּים ולא גַּעְלִיתִם לְכֻלָּם קען זיין [בישוב קושיא ז].

לעולם, ווי דער אמת [אין] האָבן דאָך אידן געהאַט אַן הבטחה, וְאָף גַּם זאת בהיותם באֶרֶץ אֲבִיהֶם לא מאַסְתִּים ולא גַּעְלִיתִם לְכֻלָּם, אויף דעם איז דאָ אַן "הבטחה", [שלא תהיה "כָּלִיָּה"].

[רק לפי זה קשה] וואָס דען האָבן זיך אידן געשראַקן, אַז משה רבינו האָט זיי געדאַרפט מנחם זיין הרבה הכעסתם ולא עשה אתכם כָּלִיָּה.

יא

אמנם מבואר ברמב"ן, דהבטחה זו הוא רק כשישראל הם בגולה ולא בארץ ישראל, בדכתיב "בהיותם באֶרֶץ אֲבִיהֶם" [נאָר] קען זיין, ווייל לעולם שטייט, - איך האָב דאָס שוין געזאָגט, אַסאַך מאָל מסביר געווען, - דער רמב"ן הקדוש זאָגט דאָך' [בפרשת כי תבוא, דמה שנאמר בפרשת

¹ ברמב"ן (תבוא כח, מב): ודע, כי התוכחות במאָרָה ובמִהוּמָה ובמִגְעָרָת ובדָּבָר וכו' ושאר כל התוכחות, הם כולם עד פלתו אַתָּה מֵעַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ (שם, כא). אבל אחרי "הגלות" לא יקלל אותם רק לעבוד שם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַץ וָאֶבֶן (שם, סד). אבל פעמים שיחזור להוכיחם "בארץ", כאשר אמר (שם, לו) יוֹלֵךְ ה' אַתָּה וְאֵת מִלְכָּךְ אֲשֶׁר תָּקִים עֲלֶיךָ אֵל גּוֹי אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתָ אֶתָּה וְאֶבְרִיךָ וְעִבְדְּתָ שֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, והוא הגלות שגלני לרומי על לכת אגריפס המלך שם. ואחרי כן ישוב ויאמר (שם, לח) וְזָרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה גּוֹי, ואלה התוכחות בהיותם "בארץ", כי כן יאמר אחריו (שם, סג) וְנִסְחָתָם מֵעַל הָאָדָמָה, שהוא הגלות וכו'. והכתובים הבאים אחר כך, עונשם "בגלות", וכן (שם, סו) וְהָיוּ חֲתִיף תִּלְאִים לָךְ מִגִּגְד, מפני פחדותינו בגלות ביד העמים הגזורים עלינו גזירות תמיד. והנכון, שהוא רמז לדורות ההם שהיו בזמן חרבן הבית השני, כי היו מתנכלים להם להאבידם לגמרי וכו', שהיה זה כאשר כלו להוציאם מן הארץ וכו'.

אבל אחרי היותנו "בגלות" בארצות אויבינו, לא נתקללו מעשה ידינו, ולא אֶלְפִּינוּ וְעִשְׁתֵּרוֹת צִאֲנֵנוּ, ולא קָרַמְנוּ וְיִיתֵינוּ ואשר נזרע בשדה, אבל אנחנו בארצות כשאר העמים יושבי הארץ ההיא, או בטוב מהם שרחמיו עלינו יתברך. כי ישיבתנו בגלות היא בהבטחה שאמר לנו 'וְאָף גַּם זאת בהיותם באֶרֶץ אֲבִיהֶם לא מאַסְתִּים ולא

בחקותי] ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתי ולא געלתי לכלתם, זאגט ער, די ברקה פון לא מאסתי ולא געלתי לכלתם דאס איז נאר בהיותם בארץ איביהם, דורך דעם וואס מ'איז אין "גלות", דורך דעם וואס מ'איז דארט, ווי ער זאגט [אז דאס איז] נאר בהיותם בארץ איביהם.

דער לא מאסתי ולא געלתי לכלתם שטייט נאר בהיותם בארץ [איביהם].

[וכתב] אז די "הבטחה" [שלא יהיה קליה ח"ו] איז נאר דא בהיותם בארץ איביהם.

אזוי זאגט דאך דער רמב"ן.

יב

ולכאורה יש לתמוה לפי זה מה יהיה בבני ארץ ישראל, הכי נימא דהם בסכנת קליה. ובפרט דהא הרמב"ן עצמו סובר דאף בזמן הזה יש מצוה מן התורה ביישוב ארץ ישראל, והוא עצמו עלה לארץ ישראל, וכי הכנים עצמו בסכנת דארף עס דאך לכאורה פֿשט, וואָס ס'זעט אויס [מדברי הרמב"ן] אז ס'איז גאָר נישטאָ די הבטחה פון ולא מאסתי לכלתם נאר בארץ איביהם, בהיותם, [און] נישט חלילה דארטן [בארץ ישראל].

נו וואָס'זשע דען [מה יהיה בבני ארץ ישראל].

[והלא] ס'שטייט דאך אין דער רמב"ן הקדוש (מסעי לג, נג. ובהשגותיו שבסוף ספר המצות, מצוה ד), ער האַלט דאך גאָר אז ס'איז אַ "מצוה" דער "ישוב" [ארץ ישראל, אף בזמן הזה], און ער אַליין האָט אויף דעם געאַרבעט.

[ולדבריו נמצא כי] לכאורה ברענגט ער דאך אין אַ סכנה [את עצמו, ואת תושבי ארץ ישראל והעולים לשם], אז ס'איז נישטאָ די הבטחה פון ולא מאסתי לכלתם, [כיון שהם אינם בארץ איביהם].

יג

אמנם ביאור הענין מבואר באור החיים הקדוש, דמה שישראל הם בגולה בארץ איביהם זה ממעט את הקטרוג מעל ישראל, ולכן הגלות מציל אותם מן הכליה

נאר וואָס דען, דער אמת איז אָבער אזוי. דער פֿשט איז אזוי.

די זעלבע [כמו הרמב"ן] שטייט אין אור החיים הקדוש, ער זאגט אויך די זעלבע. ער ברענגט עס נישט פון רמב"ן. ער זאגט עס אזוי בתוך הדברים אין פרשת בחקותי."

געלתי לכלתם להפרי בריתי אתם כי אני ה' אלקיהם, וכבר פירשתי בסדר אם בחקותי (כו, טז) סוד הברית הזאת, וכי הוא על זמן גלותו היום ביד החיה הרביעית, ואחר כן יבטיח בגאולה ממנו.

¹ כי הרמב"ן בעצמו עלה בסוף ימיו לארץ ישראל (בחדש אלול ה' אלפים כ"ז) ודר שם שלש שנים עד פטירתו. וכשמצא שם חורבן ושממון, עשה פעלים לחזק כח הקדושה, ותיקן שם מקומות לתורה ותפלה.

ונעתיק מדבריו שכתב באגרת (הנדפס בסוף ספרי תורת האדם, אחר שער הגמול), וזלש"ק: ומה אגיד לכם בענין הארץ, כי רבה העזובה וגדל השממון, וכלו של דבר כל המקדש מחבירו חרב יותר מחבירו, ירושלים יותר חרבה מן הכל, והארץ יהודה יותר מן הגליל ועם כל חרבה טובה מאד. ויושביה קרוב לאלפים, ונוצרים בתוכה כשלש מאות, פלטים מחרב השולטן, ואין ישראל בתוכה, כי מעת באות "התתרים" ברחו משם, ומהם שנהרגו בחרבם, רק שני אחים צָבָעִים, קונים הצביעה מן המושל, ואלהים יאספו עד מנין מתפללים בביתם בשבתות, והנה יִרְגְּנוּ אותם, ומצאנו בית חרב, בנוי בעמודי שיש וכיפה יפה, ולקחנו אותו לבית הכנסת, כי העיר הפקר וכל הרוצה לזכות בחורבות זוכה, והתנדבו לתיקון הבית, וכבר התחילו ושלחו לעיר שָׁכֶם להביא משם ספרי תורה אשר היו מירושלים והביאנו שם בבוא "התתרים". והנה יציבו בית הכנסת ושם יתפללו, כי רבים באים לירושלים תדיר אנשים ונשים מדמשק וצובה וכל גלילות הארץ לראות בית המקדש לבכות עליו. ומי שִׁזְפְּנִי לראות אותה בחורבנה, הוא יִפְנִי לראותה בבנינה ותיקונה, בשוב אליה כבוד השכינה. ואתה בני ואחיד, ובית אביך, כלכם תזכו בטוב ירושלים ובנחמות ציון. אביכם הדואג ושובת, רואה ושמת, משה ב"ר נחמן זצ"ל.

² באור החיים הק' (בחקותי כו, מד): ואף גם זאת בהיותם וגו'. צריך לדעת איך יוצדק ואף גם זאת שהוא ענין הַטְּבָה, עם מה שקדם לו בענין היסורין והצרות. ואולי שחורר לתחלת הענין שהזכיר עונותם, והליכתם במקרה עם ה', אף על פי כן לא מאסתי וכי. על דרך מה שפירשתי במה שקדם (בהפוסקים שם מא-מג), כי ה'

דער רמב"ן זאָגט עס אין פרשת כי תבוא, און ער [האזנה"ק] זאָגט עס אין פרשת בחקותי. אַז דורך דעם, ווייל אידן זענען באַרץ אייביק, דורך דעם, דעם איז מ'מעט דעם קטרוג [מעל הכלל ישראל, וממילא] דורכדעם איז לאַ מאַסותם וְלאַ גַּעְלָתִים לְכָלֵּהם.

יד

ונמצא דגירות הגלות הוא העצה נגד גזירת הכליה

[ונמצא כן] ווען נישט דאָס וואָס אידן העטן געווען "בגולה", באַרץ אייביק, ווען נישט דאָס "גלות" וואָס מ'האָט זיי פאַרטריבן [אידן, און] פאַרשפּרייט באַרץ אייביק, איז דער קטרוג [ווען] אַזוי גרויס [אַז] ס'העט חלילה געווען גיווען פֿלִיָּה. נאָר דאָס איז די עצה [להצלת ישראל, מה שנתפזרו רובם בגולה], דורך דעם איז די "הבטחה" [פון לאַ מאַסותם וְלאַ גַּעְלָתִים לְכָלֵּהם], ווייל ס'איז בהיותם באַרץ אייביק.

טו

ובזה מובן כוונת הרמב"ן, דבומן שרוב באַרץ אייביקם בגולה, אז יש ההבטחה של לאַ מאַסותם וְלאַ גַּעְלָתִים לְכָלֵּהם, ואז הם ניצולים מן הכליה אף בארץ ישראל

איבערדעם איז טאַקע דאָס דער פֿשט [גם בדברי הרמב"ן]. נאָכדעם וואָס רוב ישראל זענען "בגולה", דאָס איז שוין ממעט דעם "קטרוג", איז שוין דאָ דערין די "הבטחה" [פון] וְלאַ גַּעְלָתִים לְכָלֵּהם אפילו אין ארץ ישראל, ווייל ס'איז שוין נישט קיין נפקא מינה [באיזה מקום נמצאים]. אדרבה ס'איז אַ כל שכן [על תושבי ארץ ישראל, וכמו שאמרו חז"ל אס] גבירה לוקה שפחה לא כל שכן^ט. ממילא אַז ס'איז דאָ די הבטחה, איז דאָ די הבטחה אויף איבעראַל [גם בארץ ישראל מכל שכן], דורך דעם וואָס רוב ישראל זענען "בגולה".

טז

ומטעם זה הגלות הוא "הכרח" להצלת ישראל בדין שלמעלה [והשבועה שלא יעלו בחומה, אינו תלוי ברשות האומות כלל] - איבערדעם ממילא [מאכן ראייה] איז דאָס גלות אַ "הכרח" [לטובת והצלת ישראל]. -

יז

וממילא אתי שפיר שיטת הרמב"ן דמצות ישוב ארץ ישראל נוהג אף בזמן הגלות, דהכוונה דכשרוב ישראל הם בגולה או היחידים והמיעוט שהם בארץ ישראל מקיימים בזה מצות ישוב ארץ ישראל, אבל שהיו כל ישראל בארץ ישראל והו' נגד רצון וגזירת הבורא ב"ה שגור עליהם להיות בגולה, כדי להציל אותם מן הקטרוג

ממילא אַז ס'איז שוין 'רוב' ישראל "בגולה", איז שוין אַ מציאות [אַז] אַ יחיד, יחידים, אַז דאָס 'מיעוט' [ישראל] זאָלן מקיים זיין [מצות ישוב ארץ ישראל]. קען זיין

נותן טעם להקפדת כל חכם לב למה יגלה ישראל מארצו, ולא שם לו שם בארץ עצמה משפט תט אשורם מני אורח. [ולכן גם בפסוק זה] עוד הוסיף לומר אף גם טעם זה, והוא באמצעות הבאתם בארץ אויביהם ותעזוב הארץ מהם, לא מאַסותם וגו' לְכָלֵּהם. [והוא] על דרך אומרים ז"ל (איכה רבה ד, יד) כי ה' השליך חמתו על עצים ועל אבנים למלט עם בני ישראל, כמזמור אסף (תהלים עט, א) באו גוים וגו' שמו את ירושלים לעיים וגו', שהיה מזמר על הדבר. גם יסובב רחמיו ותכבש מדת הדין בראות עם עליון בני מלכים שפלים ביד אויביהם, וזה יסובב שפלים, שלא תכלה אותם מדת הדין. והוא אומרו וְאֵף גַּם זאת סיבה להבאתם בארץ אויביהם, שבהיותם באַרץ אייביקם לאַ מאַסותם וגו' לְכָלֵּהם, ולצד זה בחרתי בעונש כזה.

^ט בגמרא תענית (כא,): אמרו ליה לרב נחמן איכא מוֹתָנָא [פירוש מגפה] בארעא דישראל, גזר תעניתא [בבבל], אמר אס גבירה לוקה שפחה לא כל שכן. [והיינו שאם יש צרה לבני ארץ ישראל, כל שכן שבני חוץ לארץ יש להם לדאוג על עצמן. וק"ו זו שייך גם להיפוך, דאם יש הצלה וטובה לבני חוץ לארץ, כל שכן לבני ארץ ישראל].

^י ולכן בכל אופן אסור שיעלו רובם או כולם לארץ ישראל בזמן הגלות, אפילו ברשות האומות. ועיין זה בוינאל משה מאמר ראשון, דלאחר שמטיק רבינו (בסוף סימן יג) דהשבועה שלא יעלו בחומה הוא אפילו כשעולין ברשות האומות, הביא על זה (בסימן יד-טו) דברי רמב"ן ואור החיים הקדוש ומבארם בטוב טעם על דרך שאמר כאן.

אפילו לשיטת הרמב"ן אַז ס'איז דאָ אַ "ישוב" [מבני ישראל בארץ ישראל] היצט אויכעט. נאָר "בגולה" [היינו בזמן הגלות] איז עס נאָר פאַר יחידים, נאָר דער מיעוט. אָבער אַז דאָס "כלליות" [ישראל] זאָלן זיין דאָרטן [בארץ ישראל], דאָס איז אַקעגן דעם רצון הבורא ברוך הוא, ווייל ער וויל אַז ס'זאָל זיין דאָס "גלות"^א. אַזוי ווי ס'שטייט איבעראַל אין דברי חכמינו ז"ל^ב און די ראשונים, [אַז] ביז צו דער גאולה איז דאָס דער רצון הבורא ברוך הוא. וואָרן דעס איז מציל פונעם קטרוג.

יח

ביאור לשון התוכחה: עד פֿלתו אתה מעל הָאֲדָמָה

ובזה יובן לשון התוכחה עד פֿלתו אתה מעל הָאֲדָמָה, דבאמת יש גזירת כְּלִיָּה ח"ו, אבל רק "מעל האדמה", דהיינו אם כל ישראל הם בארץ ישראל ולא פֿאַרן אֲיִבֵּיהֶם

איבערדעם קאָן זיין, [דעס וואָס] ס'שטייט דאָך חלילה אין די תוכחה (תבוא כח, כא) עד פֿלתו אתה מעל הָאֲדָמָה [אַפֿשר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ], שטייט דאָך חלילה יאָ דאָס וואָרט כְּלִיָּה, [באומרן] עד 'פֿלתו' אתה. [ועל זה קשה דהלא הובטחו ישראל שלא יהיה כְּלִיָּה ח"ו]. נאָר דער פֿשט איז לפי זה, עד פֿלתו אתה איז נאָר מעל "הָאֲדָמָה" [אַפֿשר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, היינו בזמן שכל ישראל יושבים בארץ ישראל ואינם הולכין בגולה]. אָבער אַז ס'איז אַז מ'איז אָבער בגולה, אַז אידן האַלטן אָבער איין דאָס "גלות" [=שמקיימים מצות גזירת הגלות], רוב ישראל זענען בגולה, איז עס מבטל די גזירה פון כְּלִיָּה אויף "איבעראַל" [אף לתושבי ארץ ישראל].

יט

ישוב קושיא ז - ביאור יראתם של ישראל

ברור המדבר היו 'כל ישראל' ביחד תחת מלוכות קדושה של משה רבינו ואהרן הכהן והסנהדרין, ולא היה נחשב שהם פֿאַרן אֲיִבֵּיהֶם

איבערדעם קאָן זיין [בביאור יראתם של ישראל, ותשובתו של משה אליהם]. אידן האָבן מורא געהאַט, דעמאָלטס זענען זיי דאָך געווען [כל ישראל ביחד] "שלא בארץ אויביהם". און דער עיקר [חשש כְּלִיָּה] איז נאָר אַז מ'איז נישט "בגולה" [בארץ אויביהם].

[שהרי] זיי זענען דאָך געווען אונטערן רשות פון משה רבינו, [שהוא] אַ מלכות קדושה, [וכמו שאמרו במדרש]^א וַיְהִי בִישְׁרוֹן מֶלֶךְ (זאת הברכה לג, ה) זה משה, משה רבינו איז געווען דער "מלך", [והיו שם] משה ואהרן הכהן, די סנהדרין און די ע' זקנים.

כ

ועוד שהיה להם אז דין ארץ ישראל כמבואר בספרים

[ועוד שהרי] ס'האָט געהאַט דעם דין פון ארץ ישראל אויך.

^א ועיין ביואל משה מאמר שני (סימן קיד-קיו) מה שהאריך עוד רבינו בביאור דעת הרמב"ן, לבאר איך אפשר שתהיה מצוה לעלות לארץ ישראל, בזמן שיש גזירת הגלות שיהיו רוב ישראל בגולה, עיי"ש.

^ב ועיין בזה ביואל משה (מאמר א, סימן יח-כב). ועוד יש הרבה מקורות לזה בפסוקים ובמדרשים, ושאר ספרים הק. ובתהלים קו (כו-כז), וַיֵּשֶׁא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר, וְלַהֲפִיל יָרֵעַם בְּגוֹיִם וּלְקַדְּוָתָם בְּאַרְצוֹת. ואכמ"ל.

^ג ענין זה מובא במדרשים בכמה מקומות. ומהם בויקרא רבה (לא, ד): רב נחמן אמר מלך זה משה, דכתיב וַיְהִי בִישְׁרוֹן מֶלֶךְ. אמר הקב"ה למשה אני מניתיך מלך על ישראל, דרכו של מלך להיות גזור ואחרים מקיימין, כך תהא גזור וישראל מקיימין, הדא הוא דכתיב צו אַתְּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

אָזוי שטייט אין ישמח משה אין פרשת בשלח^ט. דאָרט וואו ס'איז דאָ משה רבינו מיט ששים רבוא מישראל [יש שם קדושת ארץ ישראל].

אין די גמרא זעט דאָך אָזוי אויס^{טו}, וויאָזוי די נבואה איז געווען אין חוץ לארץ, ווייל שאני התם ס'איז געווען משה רבינו מיט ששים רבוא מישראל^{טז}.

כא

ועל כן נתייראו ישראל גם מחשש כְּלִיָּה ח"ו אם יחטאו, [וכמבואר בלשון התוכחה עד כִּלְתוֹ אֶתְךָ מֵעַל הָאֶרֶץ], כי על מצב כזה לא נאמר ההבטחה של לא מֵאֲסֻתִּים לְכַלְתֶּם

ממילא אָז זיי זענען געווען דאָרטן [כולם, תחת רשותו של משה], דאָס הייסט נישט "בגולה", מ'איז נישט באַרץ אַיִבִּיָּהֶם, נישט קיין אויבים און נישט קיין שונאים, מ'איז געוועזן אונטער דעם גאַנצן מקור הקדושה. און [ממילא] דאָרט אָז מ'זינדיגט, איז געווען אַ פחד פונעם כְּלִיָּה, [ווייל] דאָרט שטייט נישט דער לא מֵאֲסֻתִּים לְכַלְתֶּם.

כב

ישוב קושיא ז - ביאור תשובת משה אליהם

מבואר בדברי חז"ל והגויות כְּלִיָּה ח"ו בחורבן ראשון, היה רק לאחר תנ"כ שנים משנכנסו לארץ, כרמו בפסוק "וְנִשְׁנָתָם" באַרץ, ומיהר הקב"ה וְהָגֵלם בגלות שתי שנים קודם לזה, כדי להציל אותם מגזירת כְּלִיָּה. וזה שהשיב להם משה, כי הקב"ה מאריך אף, והגויות כְּלִיָּה אין נגזר מיד רק לאחר זמן ארוך, וכשמגיע אותו הזמן אז הקב"ה מקיים את העצה של גזירת הגלות, שהיא הַמְּצֵלָת מן גזירת הכליה ח"ו

נאָר משה רבינו האָט זיי אָבער מבאר געווען, אָז מ'האָט נישט מורא פאַר [כְּלִיָּה]. [כין חלילה אָז דער בורא כל עולמים וועט זען חלילה אַ גזירה [של כְּלִיָּה] אויף זיי [מחמת העונות], איז דאָס גלות מציל^ע שימיהר להגלותם מקודם שתתמלא סאתם לגמרי]. [כין הקדוש ברוך הוא איז מאריך אף, וואינו נגזר גזירת כְּלִיָּה תיכף, רק הקב"ה ממתין להם כמה שנים שמא ישובו. וכמו שהמתין הקב"ה בחורבן ראשון תנ"כ שנים כמנין] וְנִשְׁנָתָם [ואתחנן ד,

^י בישמח משה בשלח (ד"ה אשירה לה): יתבאר על פי אמרם ז"ל מגילה דף יד., אין אומרים הלל על נס שבחוך לארץ. והא דאמרו בימי משה, התם הוי משה וכל ישראל ושכינה עמהם.

ועיין בערבי נחל (פ' שלח, ד"ה אלא האמת הכורח) בשם הוזהר וכתבי האר"י, דלכן היו יכולין להקריב קרבנות במדבר ולא היה נחשב כקדשים בחוץ, כי בדור המדבר היתה כל קדושת ארץ ישראל ומקום המקדש שם עמהם במדבר, [והובא זה כמה פעמים בדברי רבינו].

וכן בשל"ה הקדוש (פ' ויחי, סוף חלק תורה אור, אות יט) כתב: הנה בכל מקום שהם ביחד כל זרע ישראל, שם הוא אוירא דארץ ישראל, ושם מותר להקריב לה'. וכמו שעשו ישראל במדבר ארבעים שנה, שהקימו את המשכן והקריבו קרבנות, ולא נקרא שחטי חוץ חס ושלום אע"פ שלא היה ארץ ישראל, מכל מקום באותו פעם שהיו שם כל ישראל ביחד היה שם אוירא דארץ ישראל.

^{טו} כעת לא מצאנו מקומו בגמרא. ונראה לכאורה שרבינו נמשך אחר המשך לשון הישמח משה דמשמע שם שמבואר כן בגמרא מגילה (יד.). אבל לעולם בגמרא איתא שם תירוץ אחר (על הקושיא איך אמרו שירה בים על הנס שבחור'ל), כי עד שלא נכנסו לארץ ישראל היו כל הארצות כשרים לומר שירה, ורק משנבחר ארץ ישראל נפסלו שאר ארצות. וכן מבואר בתחומא (כא, סימן ה) לענין דיבור הנבואה דרך משנכנסו לארץ אין הנבואה שורה אלא בארץ ישראל. אלא שהישמח משה מעצמם כתב תירוץ אחר על קושיות הגמרא דמגילה, דמשום הכי אמרו שירה על הים אף שהיה בחור'ל, יען שהיה שם משה וכל ישראל ושכינה עמהם, ולזה היה שם דין ארץ ישראל.

^{טז} וז"ל רבינו סוף ס"ג ויגש תשט"ו: ס'שטייט (מגילה יד.) אין אומרים שירה על נס שבחוך לארץ, און אין מצרים [כשאמרו שירת הים] שם היו משה וששים ריבוא, דאָרטן וואו נס'א דאָן ששים רבוא מישראל איז געווען השראת השכינה אָזוי ווי אין ארץ ישראל. און ס'שטייט דאָך [כראשית רבה עט, א] אָז יעקב אבינו איז נישט אָוועק פון דעם עולם ביז ער האָט נישט געזען ששים רבוא מיוצאי חלציו. און ששים רבוא אידן דאָס איז דאָך דער שורש קדושת ישראל. יש ששים רבוא אותיות לתורה (מנלה עמוקות ואתחנן, אופן קפו), די תורה הקדושה איז [יש בו אות] אָקעגן יעדן איד... דער כלל ישראל זענען אַלע נמשך פון די ששים רבוא [נשיצאו ממצרים, שהם היו כלליות נשמות ישראל]. איבערדעם [כשנתיירא יעקב על שהוצרך לצאת מארץ ישראל למצרים שהוא חוץ לארץ] האָט ער געזאָגט [ויגש מו, א] כי "לְגוֹי גָדוֹל" אַשְׁמִיךְ "שם", דאָרטן האָט אַ כח פון "קדושת אַרֶץ".

(כה), כמנין וְנוֹשְׁתָם הָאֵט מען אויפגעהאַלטן¹, ביז ס'איז [שוין] געווען אַ הכרח דאָס גלות אויף מציל צו זיין פון פֿלִיָּה אַז מיהר הקב"ה "להגלותם" שתי שנים קודם לזה, כדי שלא יחול עליהם הגזירת פֿלִיָּה.

כג

ובזה מוכן היטב כל הענין, דישראל נתייראו ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, כיון שבאותו דור לא היו בארץ אויביהם, ועל זה הכתיב משה כי באם יבא זמן של גזירת פֿלִיָּה, אז ימהר הקב"ה להגלותם בארץ אויביהם, ויתקיים ההבטחה שלא תהיה בהם פֿלִיָּה.

איבערדעם איז דאָס ביידע אמת [דמובן שפיר הן יראתם של ישראל, והן תשובת משה אליהם]. אידן האָבן מורא געהאַט מי יוכל לעמוד באלו, [ווייל] דאָרטן [במדבר] איז מען נישט געווען "בגולה".

איבערדעם הָאֵט זיי משה רבינו געזאָגט הרבה הכעסותם ולא עשה אתכם פֿלִיָּה [תיכף. כין] הגם די הבטחה [שלא לכלותם] איז נאָר בגולה, אָבער הקדוש ברוך הוא איז מאריך אף ביז ס'קומט די צייט ווען ס'איז דאָס גזירת "הגלות" איז דאָס מציל פון די "פֿלִיָּה".

איבערדעם די הבטחה [שלא יהיה פֿלִיָּה] דאָס איז טאַקע איינס געווען [עם דברי התוכחה ששם גזר עליהם גזירת הגלות בארץ אויביהם]. [ומיושב היטב כל הדיקים שבקושיא ז].

כד

ישוב קושיא ו (אופן א)

ומובן דברי רש"י שהקללות והיסורין מציבין אתכם לפניו, והיינו להקללות והיסורין של "הגלות" הוא המקיים את ישראל ומציל אותם שלא יכלה זרעם

מיט דעם קען זיין [מה שאמר להם משה] והקללות והיסורין מציבין אתכם לפניו. דער אמת [איז], כולוהו איתנייהו בשבוי¹. [וכן] דאָס "גולה", דאָס "גלות" איז דאָך אַרגער פון אַלעמען, דעס ברענגט דאָך צו אַלעמען [כל מיני צרות ושפלות]. אָבער דעס "גלות" איז מציל פון פֿלִיָּה.

זאָגט ער, הקללות והיסורין מציבין אתכם לפניו, טאַקע 'דאָס' איז די הצלה, די "גולה", אַז מ'איז יאָ "בגלות".

דער "גזירת הגלות" וואָס ס'איז דאָ אויפן כלל ישראל, די קללה, דעס איז מציבין אתכם לפניו.

איז דאָס ביידע אמת [הן התוכחה, והן ההבטחה שלא יכלה זרעם].

¹ ברש"י ואתחנן (ד, כה): ונושנתם. רמז להם שיגלו ממנה לטון ח' מאות ונ"ב שנה כמנין ונושנתם. והוא הקדים והגלה לטון שמונה מאות וחמשים, והקדים ב' שנים לונשנתם, כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון (שם, כו). וזה שנאמר (דניאל ט, יד) "וישקד" ה' על הָרֶעָה וְיִבְיֶאֱהָ עֲלֵינוּ כִּי "צדיק" ה' אֶלְקֵינוּ, צדקה עשה עמנו שמיהר להביאה ב' שנים לפני זמנה. – [ומקורו בגמרא גיטין (סוף פח.) וסנהדרין (לח.).]

² בגמרא בבא בתרא (דף ח.) : אִיפְּרָא הוּרְמִיז אִימִיָּה מִלְפָּא שְׂבֹר מִלְפָּא שְׂבֹרָה אֲרֻנְקָא דְדִינְרֵי לְקַמִּיָּה דְרַב יוֹסֵף, אַמְרָה לִיהוּי "למצוה רבה". יתיב רב יוסף וקא מעיין בה מאי "מצוה רבה", אמר ליה אבבי מדתני רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים 'אפילו' לפדיון שבויים, שמע מינה פדיון שבויים מצוה רבה היא. אמר ליה רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמור רבנן דפדיון שבויים מצוה רבה היא. אמר ליה דכתיב (ירמ' טו, ב) וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיךְ אָנָּה נִצָּא, וְאִמְרַתְּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה', אֲשֶׁר לִמְנוֹת לְמוֹת וְאֲשֶׁר לְחָרֵב לְחָרֵב וְאֲשֶׁר לְרָעַב לְרָעַב וְאֲשֶׁר לְשָׂבִי לְשָׂבִי, וְאִמַּר רַבִּי יוֹחָנָן כֹּל הַמֵּאוּחָר בַּפֶּסוּק זֶה קֶשֶׁה מַחְבִּירוֹ, חָרֵב קֶשֶׁה מִמּוֹת וְכוּ', רַעֲב קֶשֶׁה מַחְבִּירוֹ וְכוּ', שְׂבִי קֶשֶׁה מְכוּלָּם, דְּכוּלָּהוּ אֵיתְנָהוּ בֵּיהּ. [פירש"י: שְׂבִי כוּלָּהוּ אֵיתְנָהוּ בֵּיהּ. שְׂבִי בִיד הַעֲבוּרִים לַעֲשׂוֹת בּוֹ כֹּל חֲפָצוֹ, אִם לְמוֹת, אִם לְחָרֵב, אִם לְרַעֲב].

כה

הקדמה לשוב קושיא ו (באופן ב) - ממה שאמרתי בפרשת ראה

עקסטרעדעם [אפשר לומר עוד בהקדם וואָס] איך האָב געזאָגט פרשת ראה [תשט"ו]^ט. איך וועל נישט מאריך זיין היצט [רק אחזור בקיצור].

כו

אימא בספרים הק' דהתורה בשמים הוא רק אותיות, וכשנשתלשלה למטה מצטרפים האותיות בצירופים השייכים לפי ענין המצטרך לפי מצב הדור

[דהנה] ס'שטייט דאָך אַז די גאַנצע תורה הקדושה איז אַראָפּגעקומען [אלץ] "אותיות". [שהרין] התורה קדמה לעולם, [ואם כן] וואָס העט געווען ווען אידן מאַכן נישט דאָס עגל, וואָס העט גיווען געווען מיט דער פרשה פונעם עגל, און [מיט] די אַלע פרשיות פון די חטאים ועונות ישראל, וואָס העט געווען מיט די אַלע פרשיות. די תורה הקדושה איז דאָך נאָך פון פריער, די תורה הקדושה ווערט דאָך אָנגערופן קְדוּמָה, [וכמו שאומרים] (בזמור קל מסתתר) בְּרֵאשִׁית תּוֹרַתְךָ הַקְדוּמָה. התורה קדמה לעולם, אַזוי זאָגן די חכמינו ז"ל (פסחים נד.).

כז

נאָר וואָס דען, די תורה הקדושה איז [צירופין] "אותיות", און ס'קומט אַראָפּ די "צירופים" לויטן ענין. [נעל כן] ווען נישט דער חטא, העטן די זעלבע "אותיות" מיט אַנדערע "צירופים" געווען.

אַזוי שטייט דאָך, אַז ווען ס'קומט [שניתנה התורה לישראל למטה], די תורה הקדושה איז אַראָפּגעקומען מיט 'די' צירופים [של עתה, לפי מצב הדור].

כח

וכן לעתיד יצטרפו בצירופים אחרים לפי המצב של לאחר ביאת המשיח

איבערדעם לעתיד וועט ווידעראום זיין אַנדערע צירופים, לפי הענין המצטרך, לויטן מצב פון אחר ביאת המשיח. וואָס איבערדעם איז דאָך [מה שאמרן] תּוֹרָה חֲדָשָׁה מֵאִתִּי תֵצֵא.^{כא}

^ט בפרשת ראה תשט"ו היה רבינו בעיר וויען בדרך חזרתו מארץ ישראל, ולא נרשם דברי תורתו דשם. אבל נשאר ענין זה ממה שחזר עליו רבינו בכאן בס"ג נצבים וילך תשט"ו, וכן בס"ג נצבים תשכ"ד (לשון קדשו אות ו-ט), ועוד. ועיין ענין זה בחידושי תורה (ג' כרכים, ראה עמוד קמ-קמב), דברי יואל תניינא (ראה עמוד שנו).

^ב בס"ג נצבים תשכ"ד (לשון קדשו אות ח) אמר רבינו בזה"ל: ווי דער רמב"ן זאָגט אין די הקדמה (לספר בראשית), און נאָך אסאך ספרים, עכ"ל. [ונאין על הענין בכלל שהתורה ניתנה בצירופי אותיות. אבל הראיה לזה מענין פרשת העגל, מוסיף רבינו שם אח"כ, ואין זה מדברי הרמב"ן, רק הוא מדברי הבעל שם טוב (כדלקמן מדברי רבינו בעל הגאולה ועת'').

ובקונטרס על הגאולה ועל התמורה (הובא בספר בעש"ט על התורה, פרשת ברכה) שהקשה הוא ז"ל, דלכאורה יפלא הלא התורה קדמה אֲלֵפִים שנה קודם שנברא העולם, ואם כן קשה האין נכתבו בתורה הקדושה אז כל הסיפורים מעניני בריאת העולם ומעניני אדם וחוה ונח ושאר דברים וכו', הלא עדיין לא נתהוו אז אלו הדברים. וביותר קשה הלא המיתה באה לעולם בשביל חטא אדם הראשון וכו', ואם כן האין נכתב בתורה מאז ומקדם עניני מיתה, כגון וימת פלוני, או אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֵהָל וכו' (חקת יט, יד). אמנם האמת כן הוא, כי התורה הקדושה בבריאיתה נבראה רק בתעורבות אותיות, ולא היו נצפים עוד בצירופי תיבות וכו' ובכל עת וזמן שנתהוה איהו ענין בעולם אז נצטרפו אלו האותיות ונתהוו צירופי תיבות ונתהווה סיפור זה הענין. ופירש בזה דברי הש"ס (ב"ב בשמונה פסוקים מוֹיְשֶׁת שֵׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' (ברכה לה, ה) משה כתבן בְּדִמְיוֹ, שהכוונה מלשון דִּמְיוֹעַ וְעִירּוּב, שהיו כתובין בעירוב אותיות ונצטרפו אחר כך עִי"ש [נדבריו הבעש"ט]. וכן כתב הברוך טעם ז"ל (בספר מרגניתא דר"ב, פרשת שלח מכת"ק) בשם הגר"א זל"ה (קול אליהו, סוף פרשת ברכה), ושני נביאים נתנבאו בסגנון אחד. ועיין עוד בדברי יואל (בראשית עמוד מא, וירא עמוד שנט, אחרי עמוד נב, קהלת אות ב, ועוד).

^{כא} בישעיה (נא, ד): כִּי תוֹרָה מֵאִתִּי תֵצֵא. - ובויקרא רבה (יג, ג) אמר רבי אבין בר כהנא, אמר הקב"ה תורה חדשה מאתי תצא, חידוש תורה מאתי תצא. - ובביאור הענין עיין בדברי יואל פרשת אחרי (עמוד נב) שהביא דברי

כט

ובזה ביארתי המדרש בפרשת ראה, משאמר הקב"ה רָאָה אֶנְכִי נִתַּן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם בְּרָכָה וְקָלָלָהּ, באותה שעה מִפִּי עֲלִיּוֹן לֹא תֵצֵא הָרְעוֹת וְהַטּוֹב, אלא מאליה הרעה בא לעושי הרעה, והטובה בא לעושה הטובה. וצ"ב הכוונה

איבערדעם שטייט, האָב איך געזאָגט [בפרשת ראה פֿשֿט] דאָרט אין מדרש (דברים רבה ד, א), שטייט דאָרטן באריכות, [על הפסוק] רָאָה אֶנְכִי נִתַּן לְפָנֶיךָ [בְּרָכָה וְקָלָלָהּ], שטייט [במדרש], בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא [דבר זה בסיני], זאָגט ער דאָרטן [באותה שעה] מִפִּי עֲלִיּוֹן לֹא תֵצֵא הָרְעוֹת [וְהַטּוֹב] [איכה ג, לה], אלא הטובה באה מאליה [על עושי הטובה] און רעה איז באה מאליה [על עושי הרעה].

[ולכאורה צ"ב מה שאמר] מִפִּי עֲלִיּוֹן לֹא תֵצֵא הָרְעוֹת וְהַטּוֹב. כ'מיינ, ס'איז דאָךְ יאָ אַרויסגעגאַנגען, [שהרי נעשו על החטאים בהרבה עונשים ופורעניות, והקב"ה גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצות]²².

ל

אבל לפי הנ"ל הכוונה דמפי "עליון" לא תצא הרעה, רק הגזירה נגור באותיות, וכאן למטה מצטרף לפי זכות וחובת הדור, לטובה או לרעה ח"ו

נאָר [לפי הנ"ל אתי שפיר, דהכוונה] ווייל מִפִּי עֲלִיּוֹן איז אַרויס [נאָר] די "צירופי אותיות" [והם רק לטובה], און 'געקומען' איז עס, געקומען איז עס פאַר אונז פאַר אידן לויטן ענין [הזכות והחובה, שלפי הענין של מעשה התחתונים נצטרפו כאן למטה לצירופים אחרים. וזה שאמרו דמאותה שעה הטובה והרעה באה מאליה, היינו דמעתה הדבר תלוי במעשי האדם, וכפי גמול ידידו כן מתהפכים צירופי האותיות בעדו, לטוב או למוטב]²³.

לא

ובזה ביארתי גם המדרש בפרשת בחקותי, אם זכיתם הריני הופך לכם הקללות לברכות. דצ"ב להבין ענין הפיכת הקללה לברכה

ממילא לעתיד שטייט דאָךְ אויף די אַלע קללות שהן הפוכות, ווי דער מדרש זאָגט²⁴ [בפרשת בחקותי] די קללות זענען הפוכות פון ו' ביז ה', [דהתוכחה שבפרשת תבוא מתחלת באות ו', וְהָיָה אִם לֹא תִשָּׁמַע (תבא כח, ט), ומסיימת באות ה', וְהִתְמַכְּתֶם שָׁם וגו' וְאֵין קִנְיָה (כח,

המדרש אלו, ואח"כ כתב ז"ל: והיפה תואר ז"ל נתקשה מאד במאמר זה, וכתב שלכאורה הוא נותן פתחון פה למינים האומרים בשינוי תורחניו הקדושה, וכן קשה על אומרים ז"ל (נדה סא): מצות בטלות לעתיד לבא, ועוד מאמרים רבים כהנה, והרי זאת התורה לא תשתנה ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך, ועיי"ש שהאריך בשוב כל המאמרים שאין הכוונה שיהיה שינוי במצוה ממצות התורה. אכן הספרים הקדושים ביארו (עיי' בספח"ק תולדות יעקב יוסף בהקדמתו) כי מה שהוא מיוסדי הדת ועיקרי האמונה שזאת התורה לא תהא מוחלפת, היינו כי אותיות הללו הכתובות בתורה הקדושה היו כתובים בה לעולם, אך עדיין יתכן אשר לעתיד לבא ישתנו צירופי האותיות שבתורה, ויתהוו מהם תיבות אחרות, אשר יורו על מצות מחדשות.

²² ובס"ג נצבים תשכ"ד (אות ז) מזכיר רבינו קושיתו כך: איז דאָךְ אויך א פלא, הקדוש ברוך הוא האָט דאָךְ געזאָגט [אֶנְכִי נִתַּן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם בְּרָכָה וְקָלָלָהּ], ממה נפשך אז ער [וְהַטּוֹב] האָט דאָס געזאָגט, איז דאָךְ, שטייט דאָךְ יאָ "אֶנְכִי נִתַּן" די בְּרָכָה וְקָלָלָהּ. האָט ער עס נישט געזאָגט [יך שמשא רבינו אומרה בשם עצמו, ולשון אנכי קאי על משה רבינו]? וואָס דען זאָגט ער [בהמדרש] משאמר "הקדוש ברוך הוא" בסיני [דבר זה].

²³ וז"ל רבינו בזה בס"ג נצבים תשכ"ד (אות יב): איבערדעם זאָגט ער [בהמדרש], משעה שהקדוש ברוך הוא [אמר את הדבר הזה בסיני, ראה אנכי נותן לפניכם הים ברכה וקללה], זאָגט ער, באותה שעה מִפִּי עֲלִיּוֹן לֹא תֵצֵא הָרְעוֹת וְהַטּוֹב. [ווייל] ביז דעמאָלט' איז נאָר געווען צירופים [כמו שיצאו מפי עליון], ס'איז אָבער געוואָרן [מאותה שעה ברכות וקללות] 'לויט די מעשים', [שמאליה הרעה בא על עושי הרעה, והטובה באה על עושי הטובה. אבל בהצירופים שיוצאים תחלה מפי עליון אין שם הרעות והטוב, אלא רק הטוב בלבד].

²⁴ במדרש רבה (בחקותי לה, א): אִם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ (ויקרא כו, א), הדא הוא דכתיב (תהלים קיט, ט) חֲשַׁבְתִּי דְרָכֶיךָ וְאֶשְׁכַּח רִגְלִי אֶל עֲדָתֶיךָ. רבי אבא בריה דרבי חייה בשם רבי יוחנן אמר, חשבתי ברכות וחשבתי קללות, חשבתי ברכות מאל"ף ועד תי"ו [שמתחיל אִם בְּחֻקֵּי ומסיים וְאֶלֶךְ אֲתֶכֶם קוֹמִימִית], חשבתי קללות מן וי"ו ועד ה"א [דמתחיל וְהָיָה אִם לֹא תִשָּׁמַע וְאֵין קִנְיָה]. ולא עוד אלא שהן 'הפוכות' [דוא"ו קודמת לה"א]. אמר רבי אבין אִם זכיתם הריני הופך לכם קללות לברכות, אימתי כששמרו את תורתך, אִם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ.

[סח], ולא עוד אלא שהן הפוכות [שהאות ו' קודמת אל אות ה', והוא היפוך סדר האותיות], [לרמז] אַז אני הופך להם [קללות לברכות], אַז אידן וועלן טון תשובה אני הופך לכּם הקללה לברכה.

[ולכאורה] וויאזוי ווערט עס עפעס 'נתהפך' די קללה לברכה?

לב

אבל לדרכינו הכוונה, דבאותן אותיות עצמן של הקללות, מונח בהם ברכות גדולות ע"י השתנות צירופי האותיות לטובה, וזה נקרא בלשון "הפיכה", מה שמפכים סדר האותיות לצירופים טובים

נאָר וואָס'זשע דען, אין דעם אַליין ליגט [ברכות, בצירופי אותיות אחרים], דאָרט אין "די אותיות" [של הקללות עצמן] ליגן טאַקע גרויסע ברכות, נאָך מער פון יענע ברכות [המפורשות בתורה], ס'איז מער.

נעמט מען טאַקע די קללה אַליין, קומען די צירופי אותיות אַרויס אויף אַזאַ בחינה, אַז ס'קומען אַפיר די גרויסע ברכות [וואָס זענען] דערינען. [ווי"ש] שאני "הופך" [לכם 'הקללות' לברכות. דשיני סדר צירופי האותיות נקרא בלשון 'הפיכת' האותיות כ"ה]. [עד כאן ממה שאמרתי בפרשת ראה].

לג

ישוב קושיא ו' (אופן ב')

ועל דרך זה יובן מה שכתב רש"י דהקללות והיסורין מציבין אתכם לפניו, והיינו דמאותן אותיות עצמן של הקללות והיסורין של גזירת הגלות, משם יוצא התקומה והברכה לעתיד לבא בעת הגאולה, ע"י התהפכות הקללה לברכה בצירופים אחרים לטובה, אלא שבזמן הגלות עדיין לא נתגלה לנו אלו הצירופים

איבערדעם קען זיין, דאָס איז [הכוונה במה שכתב רש"י] הקללות והיסורין 'מציבין' אתכם לפניו, אין 'דעם אַליין' [בהקללות והיסורין] ליגט דער 'מַצֵּב' [והעמדה] פון אידן, וואָס אידן וועלן האָבן אַ 'תְּקוּמָה' לעתיד [להתייצב] בְּרוּם הַמַּעֲלָה, דאָס ליגט טאַקע אין "די" אותיות [של התוכחה, שהם הקללות והיסורין], זיי וועלן גאָר זיין אַזעלכע צירופי אותיות [שמקימין אתכם לפניו], דאָרט אַליין ליגט אַזעלכע אותיות, אַזעלכע צירופים [שהם לטובה ולתקומה].

נאָר די [צירופים הטובים] זענען נישט נתגלה [בזמן הזה], ביז ס'וועט קומען די צייט, ווען אידן וועלן דאַרפן געהאַלפן ווערן.

לד

ישוב קושיא ד - ה

וזהו גם כן מה שדרשו אַתֶּם נִצָּבִים "היום", כיום הוּא שְׁהוּא מֵאֵפִיל וּמֵאִיר. דהנה גם הלילה הוא חלק מן "יום" השלם, ולעתיד יתהפך חשכת הלילה לאור, שיהיה היום כולו אור ולא חושך. וכן חשכת הגלות עצמה תתהפך לאור הגאולה

אַבער על כל פנים איז דאָס אַתֶּם נִצָּבִים "היום", איז דאָס כיום הזה שְׁהוּא מֵאֵפִיל וּמֵאִיר, ס'ווערט נתהפך [הצירופים מחושך לאור כמו שהלילה עתיד להתהפך ליום, והיינו כין לעתיד וועט דאָך עס ווערן [בבחינת] שכולו יום, וועט נתהפך ווערן [חשכת לילה לאור יום, וכמו שאומרים] תָּאִיר כָּאוֹר יוֹם חֲשֶׁכֶת לַיְלָה^כ.

[וזה רמז כי חשכת הגלות הדומה ללילה, תתהפך לאור הגאולה שדומה ליום. ווי] ס'שטייט דאָך דער 'טאָג' איז [מרמז] אויף 'גאולה', און די 'לילה' איז [מרמז] אויף גלות. אַזוי

^כ ועיין בדברי יואל (משפטים עמוד קכז ד"ה אמנם, בחקותי עמוד תכה ד"ה אמנם).

^כ לשון הפייטן ביצור לשבת הגדול (כפיוט או רוב נסים, שנהגין לאומרו גם בליל פסח). והכוונה שגם הלילה תאיר כיום, כמו שנאמר (זכרי' יד, ז) וְהָיָה יוֹם אֶחָד הוּא יוֹדֵעַ לֵה' לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה, וְהָיָה לַעֲרֵב יִהְיֶה אֹר. ונאמר (ישעי' ל, כו) וְהָיָה אֹר הַלְבָנָה כְּאוֹר הַחֶמֶד וגו'.

זאָגט דאָך דער מדרש אין מדרש רבה 'פאַרנט' ^{כז}. וְיָהִי עָרֵב וְיָהִי בּוֹקֵר (בראשית א, ה), עָרֵב אִיז דאָס גלות, און בּוֹקֵר אִיז די גאולה.

לה

דורך דער "יום" [של הגאולה, שתתהפך הלילה ליום, כן] לעתיד וועט דער יום [שלם] דיינו מעת לעת] וועט נישט זיין [דערין קיין] לילה, ווייל די "לילה" וועט ווערן יום, און דאָס "גלות" וועט ווערן יום, ס'וועט נתהפך ווערן [מחושך לאור], וועט זיין תאיר פאָר יום חֲשֶׁכֶת לַיְלָה.

לו

איבערדעם אִיז דאָס כהיום הזה, כהיום הזה שהוא מאפיל ומאיר, דער 'טאָג' אַליין [שהמעט לעת שלם נקרא יום אחד, וכדכתיב] וְיָהִי עָרֵב וְיָהִי בּוֹקֵר יוֹם אֶחָד, ס'ווערט דאָך אנגעווען "יום" אַחַד, וואָרן דער צירוף [פון] אַ נאַכט מיט אַ טאָג [נקרא יום אחד שלם], די "נאַכט" אִיז דאָך אויך נכלל אינעם לשון "יום" [אַחַד, שכולל עָרֵב וּבּוֹקֵר] ^{כח}. איבערדעם אִיז טאָקע [בזמן הזה] אִיז אַ חלק פונעם 'טאָג' [השלם] אִיז דאָך מאפיל, אִיז נאַכט. און לעתיד וועט זיין עתיד להאיר לכס, [שהחושך של הלילה ושל הגלות תתהפך לאור], טאָקע דעם אַליין [חשכת הלילה והגלות] וועט נתהפך ווערן [לאור היום והגאולה], מַמְכָּה עֲצָמָהּ מַחֲזִיר רַטְיָה ^{כט}. איבערדעם אִיז דאָס "כהיום" הזה, אַתָּם נִצָּבִים "היום", כיום הזה שהוא מאפיל ומאיר.

לז

ביאור לשון התפילה: כַּהֵיּוֹם הַזֶּה תִּבְיָאנוּ שְׁשִׁים וּשְׁמֹנִים
לכאורה למה אומרים דייקא כַּהֵיּוֹם הַזֶּה, והלא אחכה לו בכל יום שיבוא

איבערדעם זאָגט מען נאָך אַלע תפילות [דראש השנה ויום כיפור], זאָגט מען [בסוף תפלת מוסף] "כַּהֵיּוֹם הַזֶּה" תִּבְיָאנוּ שְׁשִׁים וּשְׁמֹנִים כִּבְנֵי שָׁלֹם. [ולכאורה] וואָס אִיז דאָס כַּהֵיּוֹם הַזֶּה, אַזוי ווי 'דעם טאָג' זאָלסטו אונז ברענגען, [שנראה הכוונה על אותו היום של ר"ה ויו"כ, והלא] יעדער טאָג וועט זיין שְׁשִׁים וּשְׁמֹנִים [לעתיד לבא], וואָס עפעס כַּהֵיּוֹם הַזֶּה, [דמשמע] נאָר אין 'דעם טאָג', [ואם לא יתקיים ביום זה נמצא] מוז מען וואַרטן אַ גאַנץ יאָר? [והלא] די גאולה קען דאָך זיין נאָך פריער [דאחכה לו בכל יום שיבוא, וכמו שאמר משיח ואלהיו לרבי יהושע בן לוי] 'הַיּוֹם' אַם בָּקִלוּ תִשְׁמְעוּ (תהלים צה, ז), [ואם כן צ"ב] וואָס אִיז דער "כַּהֵיּוֹם הַזֶּה" תִּבְיָאנוּ.

^{כז} פירוש: בתחלת הספר. ועיי"ש (ב"ר ב, ד), ר' שמעון בן לקיש פתר קריא בגליות וכו'. ועיין בגמרא פסחים (ב). דעוה"ז דומה ללילה, ועוה"ב דומה ליום. – ובמדרש חסרות ויתרות (בראשית אות ו) כל בִּקְרָ שְׁבַמְקָרָ חֶסֶר, למה, שאין בוקרנו של עוה"ז בקר עד שיבא בוקר של עוה"ב, שנאמר (ישעי' כא, יב) אֶמְרָ שִׁמֹּר אֶתָּא בִּקְרָ וְגַם לַיְלָה.

^{כח} וכמבואר בפסיקתא דרב חננא (פסקא ז, אות ה) וכן בפסיקתא רבתי (פרשה יז): אמר ר' יוחנן בן זכאי, מצינו שהיום והלילה קרויין "יום", דכתיב ויהי "ערב" ויהי בקר "יום אחד". ועיין בגמרא ברכות (כז, ג) גזיר (ז).

^{כט} הוא מלשון הפייטן (בסליחות ליום ג'), בפיט ישראל עמך): הַלּוֹבֵשׁ צִדְקָה וְלוֹ כְּמַעֲלֵי עֲטִיָּה, וּמַמְכָּה עֲצָמָהּ מַחֲזִיר רַטְיָה. (ומשם הובא הלשון בספרים, ועיין במהרש"א בבא קמא ס: ד"ה אני הצחי). ומקורו במדרש רבה (כשלח כג, א), בא וראה דרך הצדיקים במה שהם סורחים הם מתקנים וכו', ממי הם למדים מן הקב"ה, שבדבר שהוא מכה הוא מרפא שנאמר (יח' ל, יז) כִּי אֶעֱלֶה אֶרְכָּה לָךְ וּמַמְכּוֹתֶיךָ אֶרְפָּא, ממכות שאני מכה אותך מהם אני מרפא אותך.

ולשון "מחזיר" רטיה שהזכיר רבינו, הוא משיגרת לשון המשנה במסכת עירובין (קכ:), "מחזירין" רטיה [בשבת] במקדש אבל לא במדינה.

^ל כמבואר בגמרא סנהדרין (נח): רבי יהושע בן לוי אשכח לאלהיו דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי וכו', אמר ליה אימת אתי משיח, אמר ליה זיל שיליה לדידיה [פירש"י: למשיח], והיכא יתיב וכו'. אול לגביה, אמר ליה שלום עליך רבי ומורי, אמר ליה שלום עליך בר ליוצא, אמר ליה [רבי יהושע למשיח] לאימת אתי

לח

אבל לדרכנו י"ל דאנו מבקשים "כְּהִיּוֹם הַזֶּה" שהוא מאפיל ומאיר, וחלק החושך עצמו מתהפך לאור, על בחינה זו תביאנו ששים ושמים בְּבִנְיָן שְׁלֵם, שתהפך חשכת הגלות עצמה לאור הגאולה

נָאֵר מ'זָאָגט "כְּהִיּוֹם הַזֶּה" [והכוונה כדברי רש"י כאן], אַזוי ווי דער "טאָג" איז מאפיל ומאיר, און ס'וועט פון דעם אַליינס [מחלק הלילה] ווערן אַזר [לעתיד], אויף דער בחינה וועט זיין שְׁשִׁים ושמים בְּבִנְיָן שְׁלֵם, אַז פונעם חוֹשֶׁךְ אַליין [של הגלות] וועט ווערן אַזר [הגאולה. ווייל] דער בורא כל עולמים איז אַלעס מְהֵפֵךְ לטובה.

לט

ישוב קושיא א-ב-ג

ולוה מביא המדרש לכאן את הפסוק "הַפֹּה" רָשָׁעִים וְאִינָם וְכֵן צִדִּיקִים יַעֲמֵד, הגם הרשעים הם מהפכים האותיות, רק שהם מהפכים ממדת הרחמים למדת הדין, וע"כ וְאִינָם, שאין להם קיום. אבל הצדיקים מהפכים מדין לרחמים, וע"כ בֵּית צִדִּיקִים "יַעֲמֵד", שיהיה להם תקומה והעמדה לנצח בעת הגאולה, שאז תהפך הכל לטובה ויבינו למפרע גדול טובת החשכות שבזמן הגלות שע"ז יזכו להגאולה

איבערדעם איז דאָס אָתֶם נַצְבִּים "הַיּוֹם" [ונפירש"י והמדרש, דכיום הזה שהוא מאפיל ומאיר, כך הקב"ה עתיד להאיר לכם, ע"י יהפך לכם החושך והקלות עצמם לאור ולברכה]. איבערדעם זאָגט מען [במדרש, דזה שאמר הכתוב] "הַפֹּה" רָשָׁעִים וְאִינָם.

מ

[דהנה אמרו חכז"ל]^א די רשעים זענען דאָך מְהֵפֵךְ מדת הרחמים למדת הדין, [אזוי ווי] ס'שטייט וְאִמָּר ה' אֶמְתָּה (בראשית ו, יז) [כי גם מדת הרחמים הרמוז בשם הוי"ה ב"ה, הסכימה ואמרה אֶמְתָּה].

אַבער צדיקים זענען מְהֵפֵךְ מדת הדין למדת הרחמים, [אזוי ווי] ס'שטייט דאָך וְאִמָּר אֱלֹקִים לְנֶחַם, [היינו (שם ח, א) וְיִזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת נֶחַם וגו', כי גם מדת הדין זכרה את נח לטובה].

מא

איבערדעם דאָס זאָגט ער. דער חילוק איז [בין צדיקים לרשעים, כי] "הַפֹּה" רָשָׁעִים, זיי זענען אויך מְהֵפֵךְ, [נאָך פאַרקערט, [שהם מהפכים] מדת הרחמים אויף דין, איז עס וְאִינָם, [כי לבסוף נענשים במדת הדין]^ב].

מר, אמר ליה היום. אתא לגבי אליהו, אמר ליה מאי אמר לך, אמר ליה שלום עליך בר ליואי, אמר ליה אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי נדאי לאו צדיקים גמורין אתם, לא הוה יהיב לך שלמא, ולא הוה מדכר שמיא דאבוך], אמר ליה שקורי קא שקר בי, דאמר לי היום אתינא ולא אתא, אמר ליה הכי אמר לך, 'היום' אם בקלו תשקעו [אם בקולו של הקב"ה תשמעו].

^א במדרש רבה (נח לג, ג) וְיִזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת נֶחַם וגו' (נח ח, א). אמר רבי שמואל בר נחמני, אוי להם לרשעים שהם הופכים מדת רחמים למדת הדין, בכל מקום שנאמר ה' מדת רחמים, [כדכתיב] ה' קל רחום וְחַנּוּן (תשא לה, ו), וכתיב (בראשית ו, יז) וְיָרָא ה' כִּי רָכָה רֶעֶת הָאָדָם בְּאָרֶץ, וְיִנָּחֵם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם, וְאִמָּר ה' אֶמְתָּה וגו'. אשיריהם הצדיקים שהם הופכים מדת הדין למדת רחמים, בכל מקום שנאמר אֱלֹקִים הוא מדת הדין וכו', וכתיב (שמות ב, כד) וַיִּשְׁמַע אֱלֹקִים אֶת נַאֲקָתָם וְיִזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת בְּרִיתוֹ וגו' וְיִזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת רַחֵם וגו' (בראשית ל, כב), וְיִזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת נֶחַם וגו' [וישכח המים]. -

וברש"י פרשת נח (ח, א): וְיִזְכֹּר אֱלֹקִים. זה השם מדת הדין הוא, ונהפכה למדת רחמים על ידי תפלת הצדיקים. ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין, שנאמר וְיָרָא ה' כִּי רָכָה רֶעֶת הָאָדָם וגו' וְאִמָּר ה' אֶמְתָּה, והוא שם מדת רחמים.

^ב ועיין בדברי יואל פרשת נח (עמוד קנט) בביאור הפסוק על דרך זה, וכתב שם וז"ל: אמנם הבדל רב יש בין ב' הפיכות אלו [של הרשעים ושל הצדיקים], דהרשעים כשמהפכין הרחמים לדין, הם נאבדין ואין למו קיום, וגם המידה אין לה קיום, דאי אפשר שיתנהג העולם במדת הדין, ואחרי שהם נאבדין חוזר הבורא יתברך להיות מתנהג עם בריותיו במדת הרחמים. משא"כ הצדיקים כשהם מהפכין מדת הדין לרחמים, הם קיימים, וגם למידה ההוא יש לה קיום נצחי וכו'. וזה שאמר הכתוב הפוך רשעים ואינם, רצ"ל שהרשעים מהפכים מדת הרחמים לדין, אבל ואינם, שהם נאבדים מן העולם, וגם למידה ההוא אין לה קיום וחוזר השי"ת להיות מתנהג

אָבער **ובית צדיקים יעמד**, [שהצדיקים מהפכים מדת הדין למדת הרחמים, וכמו שאמרו דאצל צדיקים] ס'איז תחלתן יסורין וסופן שלווה^ל, זיי זענען דאך מִהֶפֶךְ דאָס חֲשֻכּוֹת אויף אור, און דאָס וועט 'בלייבן' אַ 'תקומה' [ועל זה נאמר "יעמוד", וכן אתם "נצבים"].

מב

[שהרי] דער סוף וועט זיין, ווען ס'וועט זיין די ישועה שלימה, דעמאלטס וועט זיין אַ "תקומה", ס'וועט אלעס נתהפך ווערן לטובה, וועט מען זיין אַ מבין אויף דער טובה [הגנוז בתוך הקללות ויסורין של חשכות הגלות]^ל.

מג

[נאָר] לעת עתה [ווען מ'איז נאָך] אין חֲשֻכּוֹת, איז זייער שווער. ווי שווער איז עס, שווער אדורכצוגיין דאָס ביטערע חֲשֻכּוֹת הַגְּלוּת, גְּלוּת הַגּוֹפִים און גְּלוּת הַנְּפִשׁוֹת. אין גלות איז מען מיט אַלע בחינות משוקע אין חֲשֻכּוֹת, אין חֲשֻכּוֹת לא עלינו. השם יתברך זאָל מֵאִיר זיין עֵינֵי יִשְׂרָאֵל [ותתהפך החשכות לאורה].

מד

דברי התעוררות לימי הסליחות וראש השנה

מעם קריאת פרשת נצבים בשבת שלפני ראש השנה

כמבואר בספרים, כי אָתָם נִצְבִּים "היום", רומז על ראש השנה שנקרא "היום", שאז נצבים כולכם בדין לפני הקב"ה איבערדעם ליינט מען דאך פֿאַר ראש השנה, [דעם] אָתָם נִצְבִּים "היום". "היום" דא ראש השנה.

ס'שטייט (איוב א, ו) "וַיְהִי הַיּוֹם", שטייט דאך אין זוהר הקדוש^ל "וַיְהִי הַיּוֹם" דא ראש השנה.

[ולפי דברי זוהר אלו פירשו בספרים הקדושים, דהפסוק אתם נצבים "היום" רומז על ראש השנה, שאז אתם נצבים כולכם לפני ה' בדין, ושלכן קורין תמיד פרשה זו בשבת שלפני ראש השנה].

מה

מעם על מה שראש השנה נקרא בלשון "היום"

ולדרכנו יובן היטב למה נקרא ראש השנה בלשון "היום", כי ראש השנה הוא כיום הזה שהוא "מאפיל ומאיר", שהוא יומא דדינא ופחד, אבל כשווכין לעורר רחמים וחסדים אז הוא יום המאיר לישראל

[והנה לכאורה] פֿאַרוואָס ווערט אנגערוּפֿן ראש השנה "היום".

עם בריתותיו במדת הרחמים, ובית צדיקים יעמוד, רצ"ל מה שהצדיקים מהפכים מדת הדין לרחמים, עי"ז יש להם קיום, וגם המידה הוא עומד נצחי לעולם ועד.

^ל לשון המדרש רבה (תולדות טו, ד), והובא ברש"י (תולדות כז, כט). ולדרכנו יתבאר הכוונה, דהם מהפכים את היסורים עצמן לברכה ולשלחה.

^ל ונמצא כי ע"י הצדיקים שמהפכים הדין לרחמים, והחושך לאור, עי"י יהא נעשה רחמים ואור לכל הכלל ישראל אף לאותן שאינם צדיקים, ובוהו מיושב שפיר גם קושיא א.

^ל בזוהר הקדוש (בא לב: ו) וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹקִים לְהִתְיַצֵּב עַל ה' (איוב א, ו), וַיְהִי הַיּוֹם דא ראש השנה, דְּקוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא קָאִים לְמִידָן עֲלֵמָא. ועוד שם (פנחס רלא): פֶּתַח רַבִּי שְׁמֻעוֹן וְאָמַר "וַיְהִי הַיּוֹם". בְּכָל אֲתָר דְּכַתִּיב וַיְהִי, אִיהוּ צַעַר, וַיְהִי בִימֵי צַעַר. וְדָא, וַיְהִי הַיּוֹם, יוֹמָא דְאִית בִּיה צַעַר, וְדָא הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה, יוֹמָא דְאִית בִּיה דִּינָא קִשְׁיָא עַל עֲלָמָא. וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישֶׁע אֶל שׁוֹנָם (מלכים ב' ד, ח), יוֹמָא דְרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא. וּבְכָל אֲתָר "וַיְהִי הַיּוֹם" דא ראש השנה. וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹקִים (איוב שס), יוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא.

[נאָר] ס'איז אויך אפשר אויף די בחינה, ווי רש"י זאָגט פֿיום הָזֶה שהוא מאפיל ומאיר.

[דהנה] ראש השנה "יומא דדינא"^ל, ס'איז דאָן א פּחד, ס'איז א יומא דדינא. יעדער ווערט נידון, דאָס פרטיות און דאָס כלליות, [און] מי יוכל לעמוד בדין.

[נאָר] דער בורא עולם ווען מ'וועט העלפן [וננכה בדין, ויתעוררו רחמים וחסדים ביום זה, נמצא כי ראש השנה] דאָס איז מאפיל און ס'איז מאיר.

[דער בורא עולם ווען מ'וועט העלפן] ס'וועט אַראָפּקומען אַ ישועה [ביום זה], וועט עס זיין א יום הַחֲסֵד וְרַחֲמִים, גרויסע ימי רחמים וחסדים.

מיטן שופר, [ווען] מ'איז ממליך דעם בורא כל עולמים. [אשר סגולת השופר להפוך מדת הדין למדת הרחמים]^{לז}.

מו

וכן לדרכנו מובן הטעם מה שקורין זאת לפני ראש השנה, כדי לרמוז אָתָם נְצִבִים "היום" דא ראש השנה, שיתקיים בו פֿיום הָזֶה שהוא מאפיל ומאיר, ויתעוררו רחמים וחסדים על ישראל

איבערדעם איז אָתָם נְצִבִים "היום" [דא ראש השנה, שהוא] פֿיום הָזֶה שהוא מאפיל ומאיר, [שהוא "יומא דדינא", אבל יכולים להפכו בעבודת היום שיהיה "יום החסד ורחמים"].

מז

ולכן קורין זאת בשבת שלפני הסליחות, או באמצע ימי הסליחות, שהם הימים שעושין הכנה לקראת ראש השנה בהתעוררות רחמים וחסדים ע"י התפילות ותחנונים

איבערדעם ליינט מען דאָס אייביג ווען מ'שטייט אויף צו סליחות^{לח}, [שהם] די ימי ביקור^{לט}.

ווען מ'שטייט אויף [לסליחות] הייבט זיך אָן די [עיקר] זמנים וואָס מ'האָט הכנה אויף די הייליגע טעג. ס'קומט ימי הַרַחֲמִים וְחַסְדִּים, ווען מ'איז מרבה מיט סליחות ותחנונים.

מח

דער עיקר איז [באמירת התחנונים], דאָס "שְׁבִירַת לֵב" פֿאַר הקדוש ברוך הוא. וואָס דאָס מאַכט דאָן אַ רושם [גדול בשמים].

מט

דער בורא כל עולמים בְּמַהֲרָה יְרַחֵם עַל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. ווי דעס משל [פון] מַאֲפִיל וּמְאִיר.

^{לז} וכלשון הזוהר הקדוש (ח"ב קלה. קפג: ועוד).

^{לז} כמבואר במדרש רבה (אמור כט, ג): בשעה שישראל נוטלין את שופריהן, ותוקעין לפני הקב"ה, עומד מכסא הדין ויושב כסא רחמים, דכתיב ה' בקול שופר (תהלים מז, ח), ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם, והופך עליהם מדת הדין לרחמים.

^{לח} כי פרשת נצבים קורים תמיד בשבת שלפני ראש השנה, אשר ברוב השנים הוא גם השבת שלפני הסליחות. (וכן בשנת תשט"ו היתה בשבת שלפני הסליחות, דראש השנה תשט"ז חל ביום שבת קודש שלאחריו). אלא דכשחל ר"ה ביום ב' או ג' בשבת, או מתחילין לומר סליחות ביום א' נצבים, ושבת פרשת נצבים חל באמצע ימי הסליחות.

^{לט} כמובא בעטרת זקנים (או"ח ריש סימן תקפא) וז"ל: והטעם שעומדים [לסליחות] על כל פנים בכל פעם ארבעה ימים לפני ראש השנה, משום דאיתא במדרש, בכל הקרבנות [מוספין שבפרשת פנחס] נאמר וְהִקְרַבְתָּם, ובראש השנה נאמר וְעֲשִׂיתָם, שיעשה אדם עצמו קרבן בראש השנה, ולהכי צריך ארבעה ימים לביקור מפני המומין, ועל ידי התענית יפשפש ויבקר, דומיא דקרבן [שהיה צריך ביקור ממום ד' ימים]. - וכן הוא באליהו רבה (שם, ח), ושאר אחרונים.

ג

בעונינו הרבים דעם "מאָפּיל" האָב מיר שוין געזען גענוג !

ווי גרויס ווי ביטער דאָס חֲשָׁכוֹת איז פאַר יעדן איד !

פאַר יעדן איד, איבערהויפט אַ איד וואָס ער וויל גיין אין דרך התורה, ווי גרויס איז דאָס חֲשָׁכוֹת !

ווי שווער און ביטער זענען די נסיונות ! ווי שווער ביטער !

נא

ס'שטייט אין [דברין] חכמינו ז"ל, דער מדרש (ירושלמי שבת פרק יד, סוף הלכה ג) [על הפסוק שבוכחה] וְנָתַן עוֹל בְּרָזֶל עַל צִנּוֹרָךְ (תבוא כח, מח), זֶה הָרַעיוֹן^מ. אַן עוֹל בְּרָזֶל, זֶה הָרַעיוֹן.

[ביי] יעדער איד, דער "רַעיוֹן" איז אין גלות, מיט די "מַחֲשָׁבוֹת"^{מא}.

על אחת כמה וכמה [די] "דִּיבּוּרִים", און די "מַעֲשִׂים". יעדער טריט און יעדער שריט.

יעדער טריט און יעדער שריט, [איז דאָך] דאָס גרויסע חֲשָׁכוֹת.

נב

איבערהויפט נאָך, נאָך די גרויסע צרות וואָס אידן האָבן סובל געווען, סובל געווען אין די לעצטע יאָרן [בשנות הזעם], איז דאָך אַין עָרוֹף וְאֵין מִסְפָּר [להצרות והחשכות שסבלו ישראל].

און מ'איז ווייטער נאָך אין דעם גרויסן חֲשָׁכוֹת, מ'איז סובל נאָך אין ארבע פינות העולם, איבעראַל אויף אַן אַנדערע בחינה.

איבעראַל אויף אַן אַנדערע בחינה איז מען דאָך סובל דאָס גרויסע חֲשָׁכוֹת און די גרויסע צרות, די גרויסע נסיונות וואָס יעדער איד האָט.

איבערהויפט אַז מ'וויל זיין אַ "איד" [כראוי], ער וויל מְקַבֵּל זיין "עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם", [אַז] אַ איד וויל זיך מְטַהֵר זיין די מַחֲשָׁבוֹת, די רַעיוֹנוֹת. [אַז עומד לפני נסיונות כבדים מגודל החשכות].

נג

איבערהויפט אַז מ'וויל צוגיין [און] "זאָגן אַ אידיש וואָרט" אין די הייליגע טעג, מיט ריינע "מחשבות טהורות" פאַר'ן בורא כל עולמים.

^מ ומפרש הפני משה שם: רעיון, זו היא המחשבה המועלת (מלשון הגמרא סנהדרין כו:), והדאגה אשר אדם משים אל לבו הרבה. וְנָתַן עוֹל בְּרָזֶל, שהוא דומה לעול ברזל הנתון על הצואר, ואי אפשר לו לפנות אנה ואנה, וכך הוא זה שמשחקע ברעיונו ואינו יודע היכן לפנות.

^{מא} וז"ל רבינו בס"ג מקץ (שבת חנוכה) תש"כ: אַז אַ מענטש האָט צו טון מיט'ן רעיון, מ'האָט מיט 'זיך' צו טון, אַז מ'האָט אויף זיך דעם דרוק, דעם שקר פונעם רעיון, מכון זיין אל האמת, דאָס הייסט "עוֹל ברזל".

ובס"ג וארא תשט"ו: אַסאַך מאל איז ממש מ'האָט זיך נישט אין די הענט, דאָס איז דאָך פון די זאכן וואָס אַ מענטש קען אויף זיך שווער מושל זיין, אויפן רעיון. דער מדרש זאגט וְנָתַן עַל בְּרָזֶל עַל צִנּוֹרָךְ זֶה הָרַעיוֹן, דער רעיון וואָס ס'ליגט אויפן מענטש דאָס איז אַן עוֹל ברזל, דאָס איז אַן עוֹל ברזל אַז מ'זאָל [קענען] מושל זיין אויפן רעיון.

אין פֿשטות פאַרשטייט מען נישט פאַרוואָס איז דאָס אַזאַ "עוֹל ברזל", ס'איז דאָך נאָר אַ מחשבה. אָבער דער אמת איז, אַ איד וואָס ער איז מתבונן, ער גיט זיך אַכטונג אויף די רעיונות, זעט מען אַז די בחינה פונעם רעיון דאָס איז אַן עוֹל ברזל. וויפיל מענטשן זענען שוין חלילה צוגרינג געגאנגען דורך די רעיונות ! דורך שלעכטע רעיונות ! די "מחשבה" פירט דאָך דעם מענטש אויף אַלדינגס. דער רעיון, און דער חמדת הלב, און די מחשבה שבראש, דאָס איז דאָך דער יסוד פונעם מענטש, דאָס פירט דאָך דעם מענטש.

וואָס מ'קוקט דאָך אַרויס [אויף דעם], אַלע "עולמות עליונים" קוקן דאָך אַרויס אויף "די הייליגע טעג" [א] מ'זאָל הערן עפעס אַ "אידיש אַמט'דיג וואָרט" פון אידישע קינדער, ווען מ'קומט זיך צונעזאם אין בתי כנסיות און אין בתי מדרשות. און מ'קוקט שוין אַרויס אויף אַן "אַמט'דיג אידיש וואָרט" פאַר'ן בורא כל עולמים.

נד

ברכת הקודש

דער באַשעפער זאָל העלפן, מ'זאָל די זכיה האָבן:
מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל קענען זאָגן "אַמט'דיגע דיבורים" פאַר'ן בורא כל עולמים.

מ'זאָל נאָך די זכיה האָבן צו 'פאַררעכטן עפעס' אויף דעם עולם.
מ'זאָל מיר נאָך די זכיה האָבן מ'תקן צו זיין אַת מעשינו לטובה.
מ'זאָל מיר זוכה זיין מ'זאָל מיר במהרה זוכה זיין צו טון תשובה פאַר'ן בורא כל עולמים.

מ'זאָל זיך 'אויסבעטן' אין די הייליגע טעג עפעס אַ 'ישועה'.
השם יתברך ירחם על עמו.
השם יתברך זאָל דערפרייען אידישע הערצער.
מ'זאָל די זכיה האָבן, מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל טון אַ נחת רוח פאַר'ן בורא כל עולמים.

ס'זאָל זיין ישׂראל אֲשֶׁר בָּך אֶתפָּאָר (ישעי' מט, ג).

מ'קאָן מיר נאָך זען ישׂועות אין דעם יאָר אויכעט, ביז ראש השנה.

על כל פנים זאָל נְתַחַדֵּשׁ ווערן אַ שנה טובה ומתוקה.
דער בורא עולם זאָל העלפן, ס'זאָל טאָקע זיין תכלה שְׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ, תַּחֲלֵל שְׁנָה וּבִרְכוּתֶיהָ.

מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל מיר זיך אויסבעטן:

שְׁנַת יְשׁוּעָה !

שְׁנַת אוֹרָה !

ס'זאָל מאַיר זיין אויף אידן שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה, ברוחניות און בגשמיות.
מיט התרוממות קרן התורה וישראל, והתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו. אמן.

